FiCom ry | Asko Metsola
3.3.2025

FiComin lausunto kulttuuripoliittisesta selonteosta

Eduskunnan talousvaliokunta on pyytänyt FiComilta lausuntoa kulttuuripoliittisesta selonteosta. FiCom kiittää mahdollisuudesta tulla kuulluksi ja esittää kunnioittavasti seuraavaa:

FiComin keskeiset viestit

- Tekijänoikeussääntelyssä tulee ottaa tasapainoisella tavalla huomioon eri osapuolten intressit.
- Ministeriöiden välistä yhteistyötä on lisättävä, sillä tekijänoikeudet ovat elinkeinopolitiikkaa.
- Digitalisaatio ja tekoäly ovat hallitusohjelmankin mukaisesti mahdollisuus, eivät uhka.

Tekijänoikeussääntelyssä tulee ottaa huomioon kaikkien osapuolten intressit

Kulttuuripoliittisessa selonteossa näkyy valitettavasti tapa, jolla sitä on valmisteltu. Elinkeinoelämää ei kuultu juuri lainkaan, minkä vuoksi näkemys kulttuurin tulevaisuudesta kirjoitettiin aluksi ainoastaan luovan työn tekijöiden ja näitä edustavien järjestöjen näkökulmasta. Elinkeinoelämän edustajille ei myöskään lähetetty lausuntopyyntöä luonnoksesta, mutta lausuntoja annettiin toki oma-aloitteisesti. Ei siis ole ihme, että yhteinen näkemys luovien alojen vahvistamisen edellyttämistä toimista puuttuu (s. 53).

Eduskunnan talousvaliokunta on pitänyt tärkeänä, että tekijänoikeussääntelyssä otetaan tasapainoisella tavalla huomioon eri osapuolten intressit (TaVL 43/2022 vp). Pelkästään teleyritykset maksavat verkkotallennuspalveluista ja ulkomaisten televisiokanavien edelleenlähettämisestä joka vuosi yli 16 miljoonaa euroa tekijänoikeusmaksuja. Tämän lisäksi ne kasvattavat luovan alan tuottoja ohjelmaostoin sekä suorilla tilityksillä tuottajille.

Suomessa on vasta uudistettu tekijänoikeuslakia toimeenpanemalla direktiivi (EU) 2019/790 tekijänoikeudesta ja lähioikeuksista digitaalisilla sisämarkkinoilla eli ns. DSM-direktiivi. Tässä yhteydessä tekijänoikeuslakiin on tehty lukuisia tekijöiden asemaa parantavia muutoksia. Liikenne- ja viestintävaliokunnan lausunnon (LiVL 41/2022 vp) mukaan hallituksen esityksessä HE 43/2022 vp tehtiin konsulttivetoisen valmistelun jälkeen useita merkittäviä muutoksia aiempaan hallituksen esityksen luonnokseen, jota oli valmisteltu avoimemmin ja virkamiestyönä. Muutokset pääosin heikensivät sananvapauden, tutkimuksen vapauden ja opetuksen vapauden sekä käyttäjien oikeuksien ja teknologiateollisuuden asemaa. Valiokunnan lausunnon mukaan muutokset paransivat useilta osin tekijänoikeusjärjestöjen asemaa, mutta saattoivat jopa heikentää tekijöiden asemaa.

Selonteon mukaan tekijänoikeuslainsäädäntöä ja -järjestelmää tulisi lisäksi kehittää ja ylläpitää niin, että tekijöiden taloudelliset ja moraaliset oikeudet turvataan ja lainsäädäntö ja järjestelmä tukevat oikeuksien tehokasta lisensiointia ja ansaintalogiikoiden innovatiivista kehittämistä (s. 33). Tekijät ovat edustajineen itse vastustaneet kaikkia ehdotuksia esimerkiksi alkuperäisen lähettämisen ja edelleenlähettämisen määrittelemiseen liittyvien epäselvyyksien selkeyttämisestä tai tekijänoikeuslainsäädännön kokonaisuudistuksesta, jotka osaltaan nimenomaan tukisivat oikeuksien tehokasta lisensiointia ja ansaintalogiikoiden kehittämistä.

Eduskunta on lausumassaan EV 312/2022 vp edellyttänyt, että valtioneuvosto arvioi tekijänoikeuslain toimivuutta ja vaikutuksia eri tahojen ja toimijoiden näkökulmista. Arvioinnissa tulee eduskunnan mukaan ottaa huomioon perusoikeusvaikutusten punninta suhteessa sääntelyn tulkinta- ja soveltamiskäytäntöihin sekä erityisesti alkuperäisen ja edelleenlähettämisen määrittelytarpeet. Lisäksi eduskunta on edellyttänyt, että valtioneuvosto arvioi tekijänoikeuslainsäädännön kokonaisuudistuksen tarpeen tekijänoikeusjärjestelmän läpinäkyvyyden sekä lainsäädännön selkeyden ja ymmärrettävyyden vahvistamiseksi ja ottaa tässä huomioon kansallisen liikkumavaran.

Kuten selonteossakin todetaan, toimiva tekijänoikeusjärjestelmä on selkeä, ennustettava, teknologianeutraali, liiketoiminnassa tarvittavien oikeuksien hankinnan mahdollistava ja tekijöiden kanssa yhteistyöhön kannustava (s. 54). Sisältökustannusten ennakoitavuus on edellytys investointipäätösten tekemiselle.

Ministeriöiden välistä yhteistyötä lisättävä: tekijänoikeudet ovat elinkeinopolitiikkaa

Kulttuuripoliittisessa selonteossa ehdotetaan uutta pysyvää, neuvoa-antavaa toimielintä, jonka tehtävänä on mm. tehdä aloitteita kulttuuri- ja luovien alojen kokonaisvaltaiseksi edistämiseksi eri politiikka-aloilla. Selonteon mukaan monialaisessa toimielimessä ovat edustettuna asianomaiset ministeriöt, kulttuuri- ja luovien alojen ammattilaiset, elinkeinoelämä ja suuret kaupungit (s. 29).

Ehdotus on kannatettava ja vastaa pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelmassa sivulla 92 esitettyä tavoitetta rakentaa opetus- ja kulttuuriministeriön sekä työ- ja elinkeinoministeriön hallinnon alojen välille pysyvät yhteistyön käytännöt kulttuuri- ja taidealojen elinvoimaa edistävien toimien koordinoimiseksi yhteistyössä alan toimijoiden ja edustajien kanssa.

Uudistetun IPR-strategian tavoitteisiin pääsemiseksi ja sisältöalan kasvun tukemiseksi aineettomia oikeuksia tulee kuitenkin tarkastella kokonaisuutena. Jotta tämä on mahdollista, kaikkien immateriaalioikeuksien lainsäädännön valmistelu ja käytännön hallinto olisi järkevää keskittää työ- ja elinkeinoministeriöön. Samalla vahvistuisi ymmärrys tasapainoisten tekijänoikeuksien merkityksestä alan kasvulle, kehitykselle ja innovaatioille. Tekijänoikeudet eivät ole vain kulttuuripolitiikkaa vaan enenevässä määrin elinkeinopolitiikkaa. Jotta sisältöalaa voidaan edistää kokonaisvaltaisesti, myös liikenne- ja viestintäministeriöllä tulee olla rooli uudessa neuvoa-antavassa toimielimessä. Media- ja teleyrityksillä on merkittävä rooli kulttuuri- ja elinkeinopolitiikassa tekijänoikeudella ja laajemminkin immateriaalioikeudella suojatun aineiston ostajina, tuotteistajina, markkinoijina, myyjinä ja jakelijoina.

Digitalisaatio ja tekoäly ovat mahdollisuus, eivät uhka

Selonteossa todetaan, kuinka Suomen talouden haasteet, kuten digitaaliseen palvelutalouteen siirtyminen, globaalien digijättien ylivalta ja vähäiset investoinnit aineettomaan pääomaan (erityisesti Ruotsiin tai Yhdysvaltoihin verrattuna), koskevat myös kulttuuri- ja luovien alojen yrityksiä (s. 50). Näkemys Suomen talouden haasteista on vähintäänkin erikoinen. Pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelman mukaan Suomi on yksi maailman menestyneimmistä teknologiasta ja digitalisaatiosta hyvinvointia ammentavista maista (hallitusohjelman s. 96). Hallituskauden tavoitteena on luoda kilpailukykyä datataloudesta ja digitalisaatiosta (hallitusohjelman s. 97), sillä digitalisaatio, nopeat datayhteydet ja teknologian kehittyminen voivat oikein

hyödynnettyinä merkittävästi parantaa ihmisten elämänlaatua, yritysten kilpailukykyä ja työvoiman saatavuutta sekä tehostaa julkista hallintoa (hallitusohjelman s. 111).

Myös tekoälyn osalta kulttuuripoliittinen selonteko on paikoin ristiriidassa hallitusohjelman kanssa. Hallitusohjelman mukaan Suomi on teknologinen edelläkävijä, joka hyödyntää digitalisaation ja tekoälyn mahdollisuudet täysimääräisesti, ihmiset mukana pitäen (hallitusohjelman s. 6). Investoinnit digiteknologiaan sekä teknologian tehokas soveltaminen ovat yritysten kilpailukyvyn ja kasvun keskiössä. Uusien teknologioiden, kuten kvanttilaskennan, robotiikan ja tekoälyratkaisujen, tehokas hyödyntäminen sekä automaatioasteen nosto luovat uutta liiketoimintaa, tukevat yritysten kilpailukykyä ja helpottavat osaltaan työvoimapulaa (hallitusohjelman s. 97). Hallitusohjelmassa on tavoitteena varmistaa teknologianeutraali ja laajasti automatisaation sekä uusien teknologioiden, kuten tekoälyn, vastuullisen hyödyntämisen mahdollistava lainsäädäntö (hallitusohjelman s. 101). EU:n tulisi hallitusohjelman mukaan ottaa vahvempi rooli kyberturvallisuudessa olemassa olevien toimivaltuuksien rajoissa sekä tarjota suotuisa toimintaympäristö tekoälyn kehittämiselle ja käyttöönotolle (hallitusohjelman s. 172). Selonteossa tulisikin ottaa paremmin huomioon mm. edellä mainitut hallitusohjelman kirjaukset ja laajasti myös tekoälyn tuomat hyödyt kansalaisille, elinkeinoelämällä ja yhteiskunnalle.

Selonteossa tekoäly näyttäytyy enimmäkseen uhkana. Tekoälyyn ja sen käyttämiseen luovassa työssä liittyy selonteon mukaan eettisiä kysymyksiä, tekijänoikeuskysymyksiä (tekoälyn koulutus ja tekoälyn avulla tuotettu sisältö), kielteisiä vaikutuksia (väärinkäyttö, inspiraation ja mielikuvituksen rapautuminen) sekä kestävän kehityksen ja luonnonvarojen käytön haasteita (s. 52). Ainoina myönteisinä vaikutuksina on mainittu työn tehostuminen ja helpottuminen. Selonteon mukaan teknologinen kehitys ei saa syrjäyttää luovaa työtä ja sen seurauksena luovalle tekijälle syntyviä oikeuksia (s. 53).

Selonteossa tulisi huomioida, että monet tekoälytyökalut, joita on kehitetty yhteistyössä luovan alan työntekijöiden kanssa, tukevat ja tehostavat luovaa prosessia, tarjoavat ihmisille uusia tapoja ilmaista itseään ja tekevät kulttuurin luomisesta saavutettavampaa. Tekoälyn hyödyntäminen edellyttää kuitenkin tasapainoista tekijänoikeusjärjestelmää, jossa otetaan huomioon sekä oikeudenhaltijoiden edut että tarve kehittää innovaatioita, jolloin voidaan luoda sellaisia kaupallisia markkinoita, joille on kysyntää.

Selonteon mukaan tekoälyyn liittyvät tekijänoikeudelliset kysymykset ja luovan työn tekijöiden suojaaminen tulee ratkaista Euroopan unionin tasolla ja kansainvälisillä sopimuksilla (s. 53). Tältä osin on huomattava, että Euroopan unionin tekoälyasetus tuli voimaan 1.8.2024, ja sen soveltaminen on käynnistymässä jäsenmaissa. Tekoälyasetuksella luodaan yhtenäiset säännökset tekoälyjärjestelmien kehittämiselle, markkinoille saattamiselle, käyttöönotolle ja käytölle unionissa. Asetuksen johdantokappaleen 1 mukaisesti asetuksella varmistetaan tekoälyyn perustuvien tavaroiden ja palvelujen vapaa liikkuvuus rajojen yli, mikä estää jäsenvaltioita asettamasta tekoälyjärjestelmien kehittämistä, markkinoille saattamista ja käyttöä koskevia rajoituksia, ellei sitä nimenomaisesti sallita tekoälyasetuksessa. Tarvetta lisäsääntelylle ei ole, sillä DSM-direktiivissä säännelty tekijänoikeuden rajoitus tekstin- ja tiedonlouhinnasta mahdollistaa tietyissä tilanteissa myös tekoälyn kouluttamisen. Selonteossa sentään tunnistetaan ja tunnustetaan, että Euroopan unionin omat lainsäädäntöratkaisut lisäävät unionin strategista autonomiaa myös tekoälyn kehityksessä ja vahvistavat taloutta ja turvallisuutta (s. 53).